

Jungov odnos prema jogi: psihološko–teološki pristup

Josip Blažević*

Sažetak

U radu je, interkulturalno i interdisciplinarno, istražen Jungov odnos prema jogi u njegovim nastojanjima za razumijevanjem nesvjesnoga kod istočnjaka i zapadnjaka u procesu radanja analitičke psihologije, koju on, uz ignacijevske duhovne vježbe, predstavlja kao zapadnjački oponent jogi.

Ključne riječi: Carl Gustav Jung; joga; Istok; Zapad; svjesno; nesvjesno; individualizacija; analitička psihologija; ignacijevske duhovne vježbe

Uvod

Ovaj rad ograničava se na Jungov odnos prema jogi kao psihološki materijal Istoka koji mu je poslužio u sučeljavanju s vlastitim iskustvima na Zapadu u procesu radanja analitičke psihologije. Istraživati Jungov odnos prema jogi zahtijeva interkulturalan i interdisciplinarnan antropološki pristup koji uključuje odnos Istoka i Zapada, psihe i duha, psihologije i teologije, a oni su tijesno isprepleteni. U enciklici *Dominum et vivificantem* Ivan Pavao II. piše da je Bog »psihološka i ontološka zbilja« u čovjeku (DeV 54). Utemeljujući analitičku psihologiju kroz istraživanja specifičnosti nesvjesnoga kod istočnjaka i zapadnjaka, Jung je, zahvaljujući jogi, i ne samo njoj, stekao bitne antropološke uvide koji govore u prilog složenosti psihološko–ontološke zbilje u čovjeku. Nasuprot drugim autorima, poput Hermanna von Keyserlinga (1925, 124–125), koji su jogu smatrali psihološkim sustavom nadmoćnijim u odnosu na bilo koji sustav i religiju na Zapadu, Jung jogi pristupa iz perspektive istraživača, nepristrano i s poštovanjem, ali kritički, pronalazeći u analitičkoj psihologiji i duhovnim vježbama sv. Ignacija Loyolskoga zapadnjački oponent jogi.

* Doc. dr. sc. Josip Blažević, Sveučilište u Zadru, Teološko katehetski odjel. Adresa: Ul. dr. Franje Tuđmana 24i, 23000 Zadar, Hrvatska. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9372-7142>. E–adresa: job@ofmconv.hr

1. Kriza Zapada

Carl Gustav Jung (1875.–1961.) upozorava na tektonske poremećaje u psihi zapadnoga čovjeka, kao posljedicu raskola znanosti i vjere, koji su prethodili poznavanju učenja o jogi na Zapadu. Od kraja srednjega vijeka za europskog mislioca duh sve manje predstavlja metafizičku sastavnicu, a sve je više sveden na puku psihičku djelatnost. Razdoblje otkrića svijeta u zemljopisnom i znanstvenom smislu pridonijelo je, u bitnoj mjeri, raskidu s vjerskom tradicijom, te je otvorilo vrata slobodoumlju. Katolička je crkva, prema Jungu, nadživjela zahvaljujući svojoj čvrstoj hijerarhijskoj strukturi i religioznoj potrebi ljudi,¹ a protestantizam se je podijelio na skoro četrinsto denominacija. Takvo stanje u 19. stoljeću postalo je plodnim tlom za sinkretističke pokrete i invaziju egzotičnih duhovnosti, poput bahajja, sufizma, buddhizma, misije Rama Krishne i dr. Mnogi od njih, poput teozofije i antropozofije, bili su sinkretistički pokreti izmiješani s kršćanskim elementima. Pretežno je riječ o protestantskim sektama koje su napadale autoritet Katoličke crkve i njezinu ulogu posrednice spasenja. Smanjivanje prakse ispovijedi u Crkvi pooštrilo je moralni konflikt u duši pojedinca i opteretilo ga sukobima u savjesti koje je ranije razrješavala Crkva. Tako Jung objašnjava glad zapadnoga čovjeka za religioznim pokretima (Jung, 2017, 862). Spomenute okolnosti pridonijele su sukobu između vjere i znanosti, razuma i osjećaja, svjesnoga i nesvjesnoga. Kao neprikladna naknada za prekid prirodne veze između nagonskih poriva i religioznih čežnji za smislom života (što je kasnije naglasila Franklova logoterapija) vodstvo je preuzela europska znanost uspinjući se na pijedestal sudca života, zauzimajući mjesto koje je do tada pripadalo Crkvi. Rascjepkanost specijalizacija i nepregledno mnoštvo znanstvenih činjenica potisnulo je čovjekovu sposobnost da samostalno misli i autentično doživljava (Jerotić, 1990, 26).

Europska znanost ostala je gluha na religiozne potrebe i vjerovanja zapadnjaka. Posljedica rečenoga neizbježna je pukotina u zapadnom umu, koja je jogi otvorila vrata na Zapadu, učinivši ju predmetom znanstvene studije, s jedne, i tehnikom spasenja, s druge strane. Spomenuta pukotina u europskom duhu posljedica je čovjekova prirodnoga psihološkoga nagona da vjeruje, i neprirodnoga vjerovanja u znanost (scijentizam). U novije vrijeme bilo je puno pokušaja spajanja znanosti i vjere, što zorno ilustriraju Kršćanska znanost (*Christian Science*), teozofija i antropozofija. Zbog njihova predstavljanja kao znanstvenih smjerova uspjeli su se probiti i u intelektualne krugove (Jung, 2017, 863). Prije enciklike *Fides et ratio* o odnosu vjere i razuma, pape Ivana Pavla II. (14. rujna 1998.), Jung je iz perspektive psihologije ukazao na to da su i vjera i razum nužni za čovjekovu cjelovitost (Jung, 2017, 864). U takvo duhovno ozračje koje je prevladavalo na Zapadu presađena je joga iz podneblja Istoka, na čije duhovne različitosti Jung upozorava. Istoku, primjerice, nije bliska razdioba na vjeru i znanost, na sveto

1 Namjesto *homo religiosus* ili *naturaliter religiosus* Jung se radije koristi Tertulianovom: *anima naturaliter christiana*.

i svjetovno, koja obilježava zapadnu civilizaciju. U tom smislu Jung primjećuje: »Kada se neka žreligiozna' metoda preporuča kao žznanstvena', može biti sigurna da će naći publiku na Zapadu. Joga ispunjava ovo očekivanje« (Jung, 2017, 865).

Joga se, prema Jungu, nametnula kao svojevrсна "znanstvena religija" zapadnjačkomu umu, koji je u sebi razdijeljen. Ona je u jednom zadovoljila dvije potrebe istovremeno, intelektualnu i duhovnu glad, ali bez zahtjeva za vjerskom opredijeljenoću. Ali, prema Jungu, metabolizam psihe zapadnoga čovjeka ne može probaviti jogu bez posljedica.

2. Jung i joga

Radanje analitičke psihologije odvijalo se je paralelno s prevodenjem i snažnim širenjem tekstova o jogi na Zapadu. Pojavljivanje važnih djela istočnjačke filozofije prevedenih na europske jezike baš u Jungovo vrijeme, osobito indijskih (indolozi Abraham Hyacinthe Anquetil–Duperron, Jakob Wilhelm Hauer, Max Müller) i kineskih (sinolozi Walter Yeeling Evans–Wentz, Richard Wilhelm) pružili su mu dragocjen materijal iz podneblja dalekoga Istoka, s kojim je mogao uspoređivati ranije stečena znanja i iskustva (Jung, 2017, 875). Razlaz od Freuda, otklon kršćanskoga pravovjerja i zanimanje za mistično² usmjerili su Junga da prokrči vlastit put u mračne predjele nesusvjesnoga u potrazi za odnosom između psihe i duha. Do danas se, na Zapadu, nitko poput njega nije osmjelio s čvrstoga trona zdravoga razuma (bastiona suvremene znanosti) sići u mračne ponore nesusvjesnoga, iskustveno prikupljati gradivo, razvrstavati, analizirati i uspoređivati, u svrhu individuacije ili integracije (*coniunctio*) psihe.

Junga joga ne zanima kao filozofija ili religija, nego kao psihološki sustav, pa je i njegova definicija joge psihološka. Joga je, prema Jungu, prirodni proces introverzije (Jungov izraz kasnije prihvaćen i od Freuda), čiji je konačni ishod preobrazba osobnosti (Jung, 2017, 873). Joga, osobito *kuṇḍalinī* joga, svijet *tantra* joge (*cakre*), lamaizam i taoistička joga u Kini, zen u Japanu, svojom bremenitom simbolikom, po riječima samoga Junga, predstavljale su mu najvrjednije usporedne materijale za tumačenje kolektivno nesusvjesnoga u analitičkoj psihologiji (Jung, 2017, 875). Za razumijevanje Jungova odnosa prema jogi važni su njegovi odnosi s Indijom i radovi na istu temu, ali i drugi njegovi prilozi i osvrti na pojedine aspekte kulture Istoka, nastali u različitim prigodama i iz različitih perspektiva kroz razdoblje preko trideset godina.

Prigodom stogodišnjice rođenja Sri Paramhamse Ramakrishne (1836.–1886.), u veljači 1936. godine, u mjesječniku *Prabuddha Bharata* (Kalkuta), u prijevodu Carya Baynesa, Jung je objavio esej pod naslovom *Joga i Zapad*. U njemu ističe zasluge osobito Anquetila du Perona i Maxa Müllera za prevodenje svetih knjiga Istoka na zapadne jezike, čime su omogućili opće i produbljeno znanje. U početku to znanje bilo je ograničeno na uzak krug filozofa i filologa, prije svega onih

2 Doktorirao je 1902. s temom *Zur Psychologie und Pathologie sogenannter occulter Phänomene* ("Prilog psihologiji i patologiji takozvanih okultnih fenomena") (usp. Jung, 2018).

koji se bave sanskrtom. Aktivnostima teozofskoga i antropozofskoga pokreta, međutim, istočnjačka učenja uskoro su popularizirana među širokim masama. Nekoliko desetljeća kasnije joga se je na Zapadu razvila u dva zasebna pravca. Za jedne je ona postala strogo znanstvena disciplina, a za druge nešto slično religiji, makar se nije razvila u organiziranu crkvu unatoč naporima teozofkinje Annie Besant i antropozofa Rudolfa Steinera (Jung, 2017, 579–588).

Na poziv britanske vlade 1937. da sljedeće godine prisustvuje proslavi dvadeset i pete godišnjice Sveučilišta u Kolkati Jung se je odazvao te u Indiji proveo tri mjeseca. Tom prigodom dodijeljena mu je doktorska titula *honoris causa* sveučilišta Allahabada (danas Prayagraj), Benaresa i Kolkate (Jung, 2015a, 23). Po povratku iz Indije Jung je u časopisu *Asia* objavio dva članka: *The Dreamlike World of India* (New York, siječanj 1939.) i *What India Can Teach Us* (New York, veljača 1939.), a svoja iskustva sažeo je i u svojoj autobiografiji (Jung, 2015b, 273–282). Nešto kasnije objavio je esej pod naslovom *On the Psychology of Eastern Meditation* (1948.) u kojem analizira malo poznat budistički tekst iz 424. godine, napisan na kineskom, ali preveden s originalnoga sanskrtu pod naslovom *Amitāyurdhyāna sūtra*. Epistemološki Jung preuzima tradicionalnu definiciju joge, kao “ujarmljivanje”, odnosno discipliniranje instinktivnih sila psihe, koje se na sanskrtu nazivaju *kleśas* (Jung, 2017, 912).

Po povratku iz Indije Jung je zabilježio: »Joga je danas u Indiji uglavnom biznis, i jao nama kada dođe do Europe« (Jung, 1959, 42). Dolaskom u Europu joga je prilagođena potrošačkomu mentalitetu zapadnjaka, koji u njoj traže terapiju više od spasenja. Ozbiljnost cjeloživotnoga napornoga vježbanja zamijenili su učitelji koji, po uzoru na *fast food* restorane, tečajeve joge predlažu kao recept za zdrav život, protiv stresa, boli u kralježnici i drugih problema. Jung zapaža da se derivat joge razvijen na Zapadu teško može uspoređivati sa značenjem što ga je joga uživala u Indiji.

Jungov kritički stav prema jogi bilo bi pogrešno tumačiti kao njegovo obezvrjeđivanje joge. »Ako zadržavam prema jogi tako kritički odbojan stav, to ne znači da ne smatram to duhovno dostignuće Istoka jednom od najvećih tekovina do koje je ljudski duh ikada dospio. Nadam se kako je moje izlaganje učinilo dovoljno jasnim to da je moja kritika usmjerena jedino protiv primjene joge za zapadnog čovjeka« (Jung, 1959, 876).

Kako objasniti taj Jungov paradoksalan stav da jogu visoko cijeni, a protivni se njezinoj primjeni na Zapadu? Ulaskom u nesvjesno, smatra on, najprije se ulazi u kaotičnu sferu osobno nesvjesnoga, koja sadržava sve što bi čovjek želio zaboraviti i sve što ne želi priznati sebi ni bilo komu drugomu, i za što više voli vjerovati kako to ni u kojem slučaju nije istina. Stoga očekuje kako će se najbolje ostvariti gledajući što je manje moguće u taj kut. Ali je istina da samo onaj koji prođe kroz tu tamu može postići pomak naprijed (Jung, 1959, 939). Psihološki to znači da ispod površnoga svijeta osobnih fantazija i instinkata postoji još dublji sloj nesvjesnoga, koji je u suprotnosti s kaotičnim neredom *kleśa*, prožet najvišim redom i skladom, a Jung ga naziva kolektivnim nesvjesnim (Jung, 1959, 944). To što joga u većini slučajeva nema (nepoželjne) učinke na zapadu, Jung pripri-

suje površnosti vježbača joga — zapadnjaci nemaju strpljenje koje karakterizira istočnjake. »Najvažnija vježba za Indijca je joga, uranjanje u ono što bismo mogli nazvati nesvjesno stanje, ali što on slavi kao najvišu svjesnost« (Jung, 1959, 912). Opasnost prakticiranja joga za zapadnjake, prema Jungu, krije se u dubinskim strukturama nesvjesnoga.

3. Razlike između Istoka i Zapada

Jung ukazuje na bitne razlike između Istoka i Zapada radi kojih on smatra da joga nije primjerena zapadnjacima. Čovjek na Zapadu osjeća se malenim, ne može se spasiti bez Boga, Bog je iznad njega, podiže uzdignute oltare u crkvama. Na Istoku čovjek je bog, spašava sam sebe, teži gubitku ega, uranjanju u vlastite dubine, oltari u indijskim hramovima su dolje, ispod razine poda. Europljanin se želi izdići iznad svijeta, Indijac vratiti u materijalne dubine Prirode (Jung, 1959, 936). Na Istoku, zemlji podrijetla joga, neprekinuta tradicija duga četiri tisuće godina pripremljala je neophodne uvjete u kojima će joga postati savršena tehnika sjedinjenja tijela i uma. Tamo su pojmovi kao *prāna*, *ātman*, *cakra* ili *samādhi* istovremeno bremeniti fizičkim i metafizičkim značenjima. Raskol u zapadnom umu takav odnos čini nemogućim. Zapadni um ili upada u zamku vjere i nekritički guta sve pojmove a da im ne daje pravi smisao, ili ih odbacuje kao neznanstvene. Joga na Zapadu shvaćena je ili kao čisto religiozna ili kao puka gimnastika, fitness duše, ali se u njoj ne pronalazi ni traga jedinstvu i cjelovitosti prirode koja je karakteristična za jogu. Hindus uvijek misli na tijelo i um, a Europljanin uvijek zaboravlja jedno ili drugo, primjećuje Jung. Ta zaboravljivost omogućila mu je osvajanje svijeta, što Hindusu nije pošlo za rukom. Hindus, međutim, ima drugu prednost. »On ne samo da poznaje svoju prirodu, nego zna također koliko je on sam priroda. Europljanin, s druge strane, ima znanost o prirodi, a zna zaprepašujuće malo o svojoj prirodi, prirodi unutar sebe samoga« (Jung, 1959, 867). Prijetnju čovječanstvu predstavlja zapadni čovjek koji je ovladao prirodnim silama, ali ne vlada vlastitom naravi, koju čak ni ne poznaje. Joga je tehnika, i kao tehnika ona posreduje moć, a zapadnomu tehniciziranom društvu najmanje je potrebno još jedno sredstvo za postizanje moći (*tehnoutopija*) jer je on dosadašnjim ratovima pokazao svoju (nad)moć nad prirodom kao posljedicom davanja prednosti intelektu rastavljenom od svoje prirode (duše). Njemu je potrebnije odreknuće od moći i spoznaja samoga sebe (Γνώθι σαυτόν). Joga bi bila korisna zapadnomu čovjeku, smatra Jung, samo ako bi bila oblik duhovne higijene, ali joga to nije, jer ona teži oslobađanju i odvajanju svijesti od podčinjenosti objektu i subjektu (Jung, 1959, 871). Ali kako se može odvojiti od onoga što je nesvjesno prije nego se upozna vlastit subjekt, vlastito nesvjesno? Sve dok nesvjesno predstavlja najveći dio ličnosti, dok subjekt njime nije ovladao, tehnika joga neće požeiti željeni učinak, jer se ona primjenjuje isključivo na svjesni um i volju. Jung neumorno ukazuje na opasnost nepoznavanja nesvjesnih procesa u vlastitoj psihi. Zapadni *homo technicus* postao je ugrozom za sebe i svijet u kojem živi, njegova duša vrišti na uzbunu. »Zapadni čovjek [...] mora naučiti da ne može

raditi baš ono što mu je po volji. Ako to ne nauči, onda će uništiti svoju vlastitu prirodu. On ne zna da se njegova vlastita duša samoubilački buni protiv njega« (Jung, 1959, 870).

Oponašanje indijskih praksi na tipično zapadnjački način, smatra Jung, osuđeno je na umjetno ludilo zapadne inteligencije. »Naravno, ako bi tko uspio odustati od Europe iz svake točke gledišta, i mogao postati ništa osim jogija, sjediti u lotos-položaju sa svim praktičnim i etičkim posljedicama koje to od njega zahtijeva, da spava na koži od gazele pod prašnjavim stablom banjana i svoj životni vijek okonča u bezimenom ne-biću, takvoj bi osobi trebao priznati da je razumjela jogu na indijski način. Ali onaj tko to ne može uraditi, ne bi se trebao oponašati kao da može« (Jung, 1959, 933).

Iz cjelokupnoga Jungova opusa jasno je da on prema jogi ne zauzima neprijateljski, nego kritički stav. On ukazuje na konstitutivnu nepomirljivost između nesvjesnoga istočnjaka i nesvjesnoga zapadnjaka. Sa psihološkoga motrišta, prema Jungu, te razlike bilo bi opasno zanemariti. Makar se zapadna civilizacija odrekla kršćanskih ćudorednih načela, poriv stvoren od njih i dalje živi. I bezbožac na Zapadu, koji se oslobodio kršćanskoga morala, nije se oslobodio kršćanskoga duha. Zapadna kultura obilježena je kršćanskim vrijednostima. U tom bi smislu bilo kakva "pre-kulturizacija" mogla obuhvatiti tek svjesnu (površnu) razinu, ali ne i područja nesvjesnoga.

Zapadnomu čovjeku nedostaje poznavanje vlastite naravi, koje se ne postiže potiskivanjem ili kontroliranjem nesvjesnoga, još manje istočnjačkim tehnikama iznjedrenim u posve drugačijim psihološkim uvjetima. Jung odvrća zapadnjake od primjene joge, ali ohrabruje ih da jogu izučavaju: »Kažem svakomu komu mogu: Studirajte jogu — naučit ćete beskonačno puno od nje — ali ne pokušavajte ju primjenjivati, jer mi, Europljani, mi nismo načinjeni da primjenjujemo te metode ispravno, tek tako, iz čista mira. Indijski guru može vam sve objasniti i možete sve oponašati. Ali znate li tko primjenjuje jogu? Drugim riječima, znate li vi tko ste i kako ste konstituirani?« (Jung, 1959, 868).

4. Psihologija kuṇḍalinī joge i cakri

U razdoblju između 3. i 8. listopada 1932. godine indolog Jakob Wilhelm Hauer održao je u udruženju Psychologischer Club Zürich šest predavanja, na engleskom i njemačkom jeziku, pod naslovom *Joga, s posebnim osvrtom na značenje cakri*.³ Za njima su uslijedila četiri Jungova predavanja održana 12., 19. i 26. li-

3 Jakob Wilhelm Hauer (1881.–1962.) u Indiju je pošao kao protestantski misionar koji je, međutim, više bio impresioniran duhovnošću s kojom se susreo nego onom koju je krenuo navijestiti. Stekavši vrsnu izobrazbu po povratku u Njemačku, predavao je u Tübingenu kao indolog te u lipnju 1933. godine osnovao Deutsche Glaubensbewegung ("Njemački vjerski pokret"), navješćujući dolazak specifično indo-germanske religije koja će dovesti do oslobođenja od kršćanstvu "tudega" semitskoga duha. Tvrdio je da njegov pokret treba promatrati u tijesnoj vezi s nacionalnim pokretom koji je doveo do osnivanja Trećega Reicha, makar mu nije pošlo za rukom svoj pokret nametnuti kao službenu religiju nacionalsocijalizma.

stopada na engleskom jeziku, te 2. studenoga na njemačkom jeziku. U tim predavanjima Jung se usredotočuje na psihologiju *cakri*, odnosno antropologiju na kojoj počiva joga. Nasuprot pogrešnoj interpretaciji teozofa, smatra Jung, *cakre* ne bi trebalo shvaćati u fiziološkom smislu, kao tjelesne organe, nego im treba pristupiti »kao da« su smještene negdje u tijelu (Jung, 2015a, 146). *Cakre* su tek simboli čovjekovih razina svijesti općenito (Jung, 2015a, 158). Jungova psihološka interpretacija *cakri* služi mu kao vodič u mračno područje nesvjesnoga. Za njega *cakre* predstavljaju napor prema uspostavljanju simboličke teorije psihe, pa stoga »simboliziraju izvanredno složene psihičke činjenice koje u sadašnjem trenutku vjerojatno ne bismo mogli izraziti drugačije nego imaginacijama« (Jung, 2015a, 128).

Jungovoj psihološkoj interpretaciji *cakri* sigurno nije najvažnije tantričko pravovjerje, *cakre* izvorno potječu iz tantrizma, koliko ideja individuacije koja ga pokreće. Buđenje *kunḍalinī* sile kroz *cakre* on opisuje kao evoluciju svijesti ili »psihičku objektivnost« (Jung, 2015a, 167). Simboli *cakri*, prema Jungu, omogućuju stajalište koje se proteže s one strane svijesti. Pri tom misli na uvide u psihu kao cjelinu, u njezina različita stanja i mogućnosti. Simboli *cakri* psihu predstavljaju s kozmičke ili meta perspektive. Jung govori o »nadsvijesti« ili »božanskoj svijesti«, koja obuhvaća sve što postoji i koja odozgor nadzire psihu (Jung, 2015a, 135). Filozofija joge, točnije njezina fiziologija, kako je ranije rečeno, ne bi se smjela shvaćati suviše doslovce, nego je riječ o simboličkim procesima (Jung, 2015a, 171). U svojem psihološkom komentaru na Tibetansku knjigu mrtvih Jung se referira i na opasnosti od buđenja *kunḍalinī* joge: »Često slušamo i čitamo o opasnostima joge, osobito zloglasne *kunḍalinī*-joge. Namjerno izazvano psihotično stanje, koje kod nestabilnih individua može dovesti do stvarne psihoze, opasnost je koju treba shvatiti vrlo ozbiljno. Takve su stvari, doista, opasne i njima se ne treba baviti na naš tipično zapadnjački način. To je igra sa sudbinom koja udara u najdublje korijene ljudskoga postojanja i može osloboditi takav val patnji o kakvom zdrava osoba nikada nije sanjala. Te patnje odgovaraju paklenim mukama stanja *Čönjidl*« (Evans–Wentz, 1994, 42).

5. Vratiti se (kršćanskim) korijenima

Jungov je stav da se zapadni čovjek treba vratiti vlastitim korijenima, poznavanju vlastite naravi. Nasuprot osvajanju vrhunaca, on se treba učiti umijeću življenja, doći u kontakt sa svojim emocijama i dušom. To znači ukorijeniti se u vlastitom tijelu, vlastitoj kulturi i vlastitoj religiji (Harris, 2021, 126). U tom smislu Jung zapadnomu čovjeku doziva u svijest njegovu duhovnu sastavnicu. Njezino sustavno zanemarivanje na Zapadu ostavlja dalekosežne posljedice. Posezanje za jogom za Junga ne vodi rješenju problema. On traži nešto što bi bilo primjerenije podneblju Europljanina. Joga je prirodni proces introverzije u Indiji. Njezini mnogobrojni i ekstremno različiti oblici posljedica su raznolikosti individualnoga iskustva.

Umjesto oponašanja istočnjačkih duhovnih tehnika potrebno je istražiti egzistiraju li one u nesvjesnom zapadnjaka, jer je važno doći do iskustva, ali ne izvana, nego iznutra, iz vlastitoga nesvjesnoga, iznjedrili tehnike po mjeri zapadnoga čovjeka. I najpredanija posvećenost filozofiji, religijama ili drugim itinerarima duhovne formacije istočnjačkoga podrijetla, kao što su zen ili joga, ne mogu ukloniti kršćanske korijene nataložene u nesvjesnom zapadnoga čovjeka. Uostalom, i istočnjak koji bi postao pristalica stila života zapadne civilizacije morao bi se osloboditi iluzije da će ukloniti svoja najdublja religijska i kulturna uvjerenja pukim prilagodavanjima ili oponašanjima standarda zapadnoga čovjeka. Taj oblik prilagodbe funkcionira u pravilu samo na svjesnoj razini, ali ne i u najdubljim sferama psihe u kojima je sjedište arhetipova (Wehr, 2002, 226), s kojom je zapadni čovjek izgubio kontakt. Zato Jung neumorno odvrća zapadnjake od oponašanja tehnika primitivnih religija.

Kao oponenta jogi na Zapadu Jung vidi sustave koje je iznjedrila zapadna (kršćanska) civilizacija i konvencionalna medicina, a potječu iz povijesnih obrazaca koji su nepoznati Istoku. Prema njemu to su psihoterapija na medicinskom području i ignacijevske duhovne vježbe na kršćanskom području. Oboje počiva na metodi aktivne imaginacije, a psihoanaliza je, za Junga, samo nastavak razvoja obreda ispovijedi jer »vodi svjesni um pacijenta u unutrašnji svijet dječjih uspomena, s jedne strane, a s druge k željama i nagonima koje je svijest potiskivala« (Jung, 2017, 873).

Jung je bio fasciniran ignacijevskim duhovnim vježbama i sustavno ih je predlagao kao "kršćansku jogu" prikladnu za Europljane. U razdoblju od 1939. do 1940. on je svoje seminare na Eidgenössische Technische Hochschule Zürich (Švicarski savezni institut za tehnologiju u Zürichu) posvetio komentaru na duhovne vježbe sv. Ignacija Loyole, koji su plod njegovih komentara istočnjačkih tekstova. U ignacijevskim duhovnim vježbama Jung pronalazi kršćanske meditacije čija je svrha ponavljanje simbola vjere kako bi se, slično indijskim meditacijama, postiglo iščeznuće fantazija iz nesvjesnoga (Jung, 2015a, 152).

Jungovo kršćanstvo bilo je protestantsko (Hark, 1998, 129–131). Bio je sin protestantskoga pastora čiji je otac bio razočaran u svoju vjeru. Neke zgode iz Jungova privatnoga života ipak govore u prilog njegovu pristajanju uz kršćanstvo. Prilikom jednoga razgovora s Valterom Uzedolom 1938. Jung je pojasnio da je ključni problem ljudska patnja koju čovjek mora razriješiti. Istočnjak se oslobađa patnje njezinim poricanjem, a zapadnjak prepuštanjem opijatima. Nasuprot i jednima i drugima Jung smatra da se patnja nadvladava podnošenjem, a to je moguće naučiti jedino od Isusa Krista rassetoga (Jung, 1975). Jednoj svojoj učenicu Jung je pred kraj svojega puta po Indiji ispričao san o svetom Gralu. Taj ga je san istrgnuo iz indijskoga svijeta i podsjetio da je Indija za njega bila samo kratka dionica, makar bitna, na putu do cilja (Jerotić, 1990, 34). Nekoliko godina prije smrti čileanskomu pjesniku Miguelu Serranu Jung je sebstvo objasnio kao Krista, kao arhetip heroja, u Kristu prepoznajući predstavnika najuzvišenijih težnji (Jerotić, 1990, 35).

Zaključak

Junga zanima isključivo psihološka dimenzija joge kao “prirodnoga procesa introverzije” u svrhu usporedbe s ranije stečenim iskustvima na Zapadu. On je poduzeo napor da svoj pristup jogi odvoji od autohtonih istočnjačkih shvaćanja njihovih gurua, jednako kao i od njezina redukcionističkoga pristupa svojstvenoga potrošačkomu mentalitetu Zapada. Istok se, u odnosu na materijalni svijet postavlja nadmoćno, i stremljenje oslobodenju duha (*puruše*) od materije (*prakṛti*), ili “spiritualizaciji”, nasuprot “materijalizaciji” zapadnjaka. I jednima i drugima nedostaje uravnoteženost između duha i materije. Jung smatra da je Istok upravo potreban Zapadu kako bi bolje razumio sebe, odnosno uspostavio sklad između Istoka i Zapada unutar sebe, pa i onaj izvan sebe. Nije rješenje u preziru vlastite kulture pred istočnjačkom duhovnošću ni u bijegu na Istok, jer u svojim najdubljim, nesvjesnim strukturama zapadnjački um je zapadnjački ustrojen. Otkrića Istoka radije treba gledati kao izazov i priliku da zapadnjaci u sebi prepoznaju ono što je u njima prisutno i aktivno (svjesno), i to poštuju, kao i ono što je u njima prisutno, ali nije osviješteno (nesvjesno), da ga u sebi spoznaju i osvijeste.

Jung smatra da psiha zapadnoga čovjeka svoje dobrobiti treba crpiti iz kršćanstva kao visokorazvijene religije, koja zahtijeva i visokorazvijenu psihu, bez koje se ne mogu razviti blagotvorni učinci. Na tom tragu on vidi ignacijevske duhovne vježbe i psihoterapiju (analitičku psihologiju) kao tehnike za upoznavanje sebe primjerene zapadnjacima. S druge strane, čini se, svojim stavom Jung neizravno stavlja u pitanje mogućnost obraćenja, što logički proizlazi iz svega rečenoga, jer je poganstvo prethodilo kršćanstvu, pa bi duša Europljanina bila više poganska nego kršćanska. S vremenskim odmakom pokazalo se da Jung nije bio u pravu tvrdnjom kako zapadni čovjek ne može potpuno shvatiti istočne sustave poput joge i zena. Bilo bi točnije reći da moderni čovjek ne može shvatiti mentalitet koji ne bi bio usmjeren na posjedovanje i pohlepu. Jungova interpretacija nekih aspekata istočnjačkih učenja, kao primjerice *kuṇḍalinī* joge i *cakri*, u svrhu njihova psihologiziranja, bila je na štetu tantričkoga pravovjerja. Na sličan način Jung je svjestan reakcija što bi ih među kršćanima moglo prouzročiti njegovo izjednačavanje pojmova sebstva i Boga. Jung, doduše, ne osporava egzistenciju Boga, u protivnom bi izlazio izvan okvira psihološke struke, nego sebi daje za pravo podvrgnuti analizi ljudske iskaze o Bogu, koji su plod religioznoga iskustva izraženoga jezikom simbola Istoka i Zapada. Svojim psihološkim pristupom Jung je religiju sveo na psihološku stvarnost, a nesvjesno na religioznu pojavu, pri čemu je objavljenu istinu relativizirao. To može biti prihvatljivo psihološki, ali ne i teološki.

Suvremena medicina i psihologija prema jogi nisu nastavile Jungov kritički stav. U fokusu medicinskih istraživanja joga se, kao komplementarna metoda, pokazala učinkovitom u psihosomatskim stanjima, pri smanjenju razine kortizola i stresa, smanjenju upala, pospješivanju usnivanja, ublažavanju bolnih sindroma i dr. Spomenuta istraživanja, međutim, otvaraju niz novih pitanja. Postoji li, primjerice, još negdje u svijetu tako razvijen praktičan i teoretski sustav sličan jogi

u Indiji? Mogu li se sresti sličnosti s jogom, makar i djelomične, u drugim kulturnim ili religijskim sustavima? Odgovor je potvrđan. Mogu se pronaći u taoizmu, kineskom i japanskom budizmu, osobito u amidizmu i zenu, u dhikru islamskoga sufizma i kršćanskom hezihazmu. Budući da je hezihazam istočnjačka kršćanska tehnika najbližnja istočnjačkoj nekršćanskoj jogi, nameće se pitanje kako se na (kršćanski) Zapad probila (nekršćanska) joga, a ne (kršćanski) hezihazam? Nedostaju, nadalje, istraživanja o psihosomatskoj učinkovitosti ovdje spomenutih sustava, napose ignacijevskih duhovnih vježbi, koji bi se mogli usporediti s onima o jogi, a mogli bi dati bitne rezultate. I, na kraju, ali nipošto zanemarivo, suvremena medicina i akademska psihologija prešutno su zaobišle Jungova upozorenja u opasnostima *kundalinī* joge koje nisu porekli, barem ne kao mogućnost.

Suvremena medicinska istraživanja joge, makar mogla biti zanimljiva s više gledišta, ne smiju skrenuti pozornost s bitnoga, a to je da su ovdje spomenuti sustavi duhovno usmjereni, da joga nije nastala radi zdravlja, nego radi oslobođenja, izbjavljenja duha (*puruše*) od materije (*prakṛti*). Stoga bi bilo pogrešno “znanstvenost” joge dokazivati psihosomatskim učincima kao neku “znanstvenu religiju”, na što je već ukazao i sam Jung.

Literatura

- DeV. *Dominum et Vivificantem*. (18. svibnja 1986.). Ivan Pavao II., *Dominum et vivificantem: Gospodina i životvorca*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1997.
- Evans–Wentz, W. Y. (1994). *Tibetanska knjiga mrtvih*. Zagreb: CID–Nova.
- Hark, Helmut (1998). *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*. Beograd: Dereta.
- Harris, Judith (2021). *Jung i joga: veza psihe i tela*. Beograd: Areté.
- Jerotić, Vladeta (1990). *Jung Između Istoka i Zapada*. Beograd: Prosveta.
- Jung, C. Gustav (1959). *Modern Psychology: The Process of Individuation (Vol. III): Eastern Text: Notes on the Lectures Given at the Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich, by Prof. Dr. C. G. Jung, October 1938 — March 1940*. Zürich: K. Schipper & Company.,
- Jung, Carl Gustav (1975). *100 Briefe*. Olten: Walter.
- Jung, Carl Gustav (2015a). *Psihologija kundalini joge*. Beograd: Fedon.
- Jung, Carl Gustav (2015b). *Sećanja, snovi, razmišljanja*. Beograd: Atos.
- Jung, Carl Gustav (2017). *Psihologija i religija: Zapad i Istok*. Beograd: Atos.
- Jung, Carl Gustav (2018). *Zur Psychologie und Pathologie Sogenannter Occulter Phänomene*. London: Forgotten Books.
- Keyserling, Count Hermann (1925). *The Travel Diary of a Philosopher*. New York: Harcourt, Brace & Company.
- Wehr, Gerhard (2002). *Novecento occulto: I grandi maestri dell'esoterismo contemporaneo*. Vicenza: Neri Pozza.

Jung's Attitude Towards Yoga: A Psychological–Theological Approach

Josip Blažević*

Summary

In this article the author explores, interculturally and interdisciplinarily, Carl G. Jung's relationship to yoga in his efforts to understand the unconscious of people living in the East and people living in the West in the birth process of analytical psychology. Jung approaches yoga from the perspective of a psychologist, impartially and with respect, but critically, pointing out the constitutive differences between the unconscious of people living in the East, and those living in the West. The denial of the metaphysical component to the spirit and its reduction to a psychic function paved the way for yoga in the West. Jung's thesis is that yoga managed to impose itself on the Western mind as a kind of „scientific religion.“ It simultaneously satisfied the two needs of Westerners, intellectual and spiritual hunger, but without the requirement for religious commitment. Yoga tends to liberate and separate consciousness from subjection to object and subject. However, it is not possible to separate from something that is unconscious until the subject has mastered it, so the yoga technique will not achieve the desired effect because it is applied exclusively to the conscious mind. That is why Jung dissuades Westerners from practising yoga and advocates the birth of „Western yoga“ on Christian foundations, which he sees as being realized in the Ignatian spiritual exercises in the Catholic Church and in psychotherapy in the medical field. The modern affirmative medical attitude towards yoga, however, should not divert attention from the essential, which Jung correctly observed as being the fact that yoga was not constituted for the sake of health, but for the sake of liberation — the liberation of the spirit (puruṣa) from matter (prakṛti).

Keywords: Carl G. Jung; yoga; East; West; conscious; unconscious; individuation; analytical psychology; Ignatian spiritual exercises

* Josip Blažević, Ph.D., Assistant Professor. University of Zadar, Department of Religious Sciences. Address: Ul. dr. Franje Tuđmana 241, 23000 Zadar, Croatia. E-mail: job@ofmconv.hr